

Kayseri’den Derlenen Türkülerde Yer Alan Coğrafi Unsurların Bağlama Dayalı Anlamsal Çağrışımları

Türkan ÜLGÜDÜR¹

Öz: Türküler; sözlü gelenekle birlikte günümüze ulaşan, ortaya çıktığı toplumun yaşayış şeklini, gelenek göreneklerini, coğrafyasını yansıtan milletlerin ezgili sesleridir. Türkü icracısı duygularını türküsiyle ifade etmektedir. Zamanla türküler anonimleşerek o toplumun ortak malı haline gelmektedir. Farklı bölgelerin ruhu, o bölgeden doğan türkülerle keşfedilmektedir. Araştırmada Çapraz ve Aksoy’un (2018) Kayseri’den derledikleri türkülerin bulunduğu “Kayseri Türküleri ve Oyun Havaları” kitabında yer alan iki yüz elli türküdeki coğrafi unsurların neler olduğu ve bu unsurların türkünün bağlamına göre anlamsal çağrışımları incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi modeline başvurulmuştur. Veriler, içerik analiziyle analiz edilmiştir. Kayseri’den derlenen türkülerde otuz üç dağ, yedi yayla, dört ova, on dere, on bir pınar, dört kaya, altı göl coğrafi unsuruna rastlanmıştır. Dağ, yayla, dere, pınar, kaya unsurlarının türküde farklı anlamsal çağrışımlara sahip olduğu, göl unsurunun türkünün bağlamında anlamsal çağrışımının temel anlamı dışında bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiştir. İncelenen türkülerde en fazla dağ, en az kaya ve ova coğrafi unsurlarıyla karşılaşılmıştır. Dağ türkülerinde en fazla “ayrılık, gurbet, yücelik” anlamsal çağrışımlarıyla özdeşleşmiştir. Kaya “ayrı kalınan insanı çağrıştırma, heybet, ayrılık, mesafe, yaşanan coğrafya tasviri” anlam çağrışımlarıyla, pınar en fazla “buluşma noktası” anlam çağrışımıyla, dereler de en fazla “buluşma noktası, kavuşma, sevgiliye ulaşma yolu” anlamsal çağrışımıyla, yayla, “vuslat, sevgiliye kavuşma yolu, yerleşim alanı, gurbet, birleştirici” anlamsal çağrışımlarıyla türkülerde yer almıştır. Yayla, aynı zamanda incelenen türküler için ritmik bir öğedir. Ova ise türkülerde “kolaylık, ulaşılabilirlik, yaşam alanı, kavuşma, topluluk” anlamsal çağrışımlarına sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Türkü, sözlü kültür, coğrafi unsurlar, anlam değeri.

Abstract: Folk songs are the melodious voices of nations that have reached the present day with oral tradition, reflecting the way of life, traditions, customs and geography of the society in which they emerged. The folk song performer expresses his feelings with his folk song. Over time, folk songs become anonymous and become the common property of that society. The spirit of different regions is discovered through folk songs born from that region. This study examined the geographical elements in two hundred and fifty folk songs from the book "Kayseri Folk Songs and Game Airs". These songs were compiled by Çapraz and Aksoy (2018) from Kayseri. The semantic connotations of these elements were also analysed according to the context of the folk song. The document analysis model, one of the qualitative research methods, was used in the study. The data were analysed by content analysis. A total of 33 mountains, seven plateaus, four plains, ten streams, 11 springs, four rocks and six lakes were identified in the folk songs collected from Kayseri. It was found that the semantic connotations of the mountain, plateau, stream, spring, rock and lake elements differed in the context of the folk songs. However, the lake element did not have any additional semantic connotations beyond its basic meaning. In the analysed folk songs, the geographical elements of mountain, rock and plain were encountered with the greatest frequency. The mountain

¹ Erciyes Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi
trknlgr3@gmail.com

ORCID KOD: 0009-0007-7703-2042

*Bu makale III. Dil, Kültür ve Edebiyat Çalışmaları Öğrenci Sempozyumunda sunulmuştur.

is most commonly associated with the semantic connotations of "separation, expatriation, sublimity" in folk songs. Rock is associated with the semantic connotations of "evoking the separated person, majesty, separation, distance, depiction of geography", spring is associated with the semantic connotation of "meeting point", streams are associated with the semantic connotation of "meeting point, reunion, way to reach the lover", and plateau is associated with the semantic connotations of "vuslat, way to meet the lover, settlement area, expatriation, unifier". Furthermore, the plateau is also a rhythmic element in the analysed folk songs. In contrast, the plain has the semantic connotations of "convenience, accessibility, living space, reunion, community" in folk songs.

Key Words: Folk song, oral culture, geographical elements, meaning value.

Giriş

Toplumlar ortak yaşamışlıklarını, değer yargılarını yazılı ve sözlü edebiyat ürünleriyle kültürel bir hafıza oluşturarak gelecek kuşaklara aktarmaktadır. Bu aktarıma, mâni, ninni, türkü, ağıt, bilmece vb. gibi sözlü gelenekle oluşmuş halk edebiyatı ürünleri aracılık etmektedir. Kültürel değerler, zorlayıcı bir tutumla öğretilmeyeceğinden halk edebiyatı ürünlerinin vermek istediği mesajı sezdirme yoluna başvurması kültürel değerlerin iletimi bağlamında etkilidir (Bars, 2017: 1083). Anonim halk şiiri ürünlerinden biri olan türküler de bünyesinde Türk toplumunun değer yargılarını, kültürel unsurlarını, duygu ve düşüncelerini barındıran önemli bir nazım şeklidir (Kınık, 2011: 137). Mirzaoğlu (2015) türkülerini toplumun geçmişten gelen en güçlü sesi olarak nitelendirmiştir. Başgöz (2008)'e göre türkü, kişisel ve sosyal değerleri, toplumun kültürünü nesilden nesle, insandan insana taşır. Türküler kişilerin içinde yaşadıkları coğrafya, toplum ve kültürle özdeşim kurması bakımından da işlevseldir (Aksoy ve Çapraz, 2018: 24). Türküler ortaya çıktıkları toplumun coğrafyasına dair bünyesinde birçok iz taşır.

Kültür ve Coğrafya

Gökalp (2014) kültür kavramının göstergesini değiştirerek "hars" ifadesini kullanmıştır. Gökalp'e göre kültür bir millete ait din, dil, sanat, töre, gelenek-görenek vb. gibi unsurların bütünü oluşturduğu toplumsal bilinçtir (Gökalp, 2014: 23). Kaplan (2019)'a göre ise kültür, bir toplumun hayat görüşü, inanç ve değerler sistemini oluşturan tabiatın dışında insanın kendi üretimiyle insan elinden ve dilinden çıkma her unsurdur. Kültür, insanoğlunun deneyimleri ile içinde yaşadığı toplumdan öğrendiği maddi ve manevi unsurların bütünüdür (Güvenç, 2007: 62). Coğrafya ise insan faaliyetlerine yön veren ve insan faaliyetlerini mekânsal açıdan şekillendiren, insan ve çevre etkileşimini meydana getiren zemindir (Bilgili ve Kocalar, 2020: 148). Yaşanılan coğrafyaların farklılığı dünya üzerinde kültür çeşitlenmesinin oluşmasına neden olmuş hatta aynı coğrafi bölgelerde bile gelenek- görenek farklılıkları ortaya çıkmıştır (Emekli, 2006: 53). İnsan, çevreyle etkileşimi ile yaşadığı coğrafyada meydana gelen doğal çevre faktörlerini engelleyici veya önleyici davranışlar sergileyerek geçmişten bugüne belirli

bir kültür zemini oluşturmuştur (Kayserili, 2011: 187). Kişiler yaşadığı çevrenin etkisiyle de biçimlenen kültürel unsurlarını edebiyat aracılığı ile dile getirmişlerdir. Milli kültürün taşıyıcısı olan halk edebiyatı nazım şekillerinin ortaya çıktığı bölgelerdeki ilk icracıları coğrafi şekilleri bir metafor olarak kullanıp kendilerinin ve içinde yaşadıkları toplumun duygu, düşünce ve değerlerini dile getirmişlerdir (Murat ve Şahin, 2019: 169).

Coğrafya bilimi çok geniş çalışma alanına sahip olmakla birlikte alt dallarından biri de kültürel coğrafyadır (Tanrikulu, 2022: 101-102). Kültürel coğrafya birbiri ile ilintili olan kültür ve coğrafya unsurlarının kesiştiği kümede kültürün ve mekânsal farklılıkların işlevleriyle ilgilenir (Tanrikulu, 2022: 106). Müzik coğrafyası, kültürel coğrafyanın bir elemanıdır. Bir yörenin müziği, o yörenin kültürünü, gelenek-göreneklerini, coğrafyasını anlatan birçok unsuru içermektedir (Kaymak ve Mertol, 2021: 43). Charles Whyne-Hammond'ın müzik coğrafyası ile ilgili yaptığı sınıflandırmada, müzik coğrafyası ile dil, tarih, sosyoloji, felsefe, sanat, edebiyat, ekonomi disiplinleri arasında bağlantı kurmuştur (Kaçmaz, 2021: 491). Bu çerçeveden bakıldığında kültürel coğrafya disiplinler arası bir araştırma alanına sahiptir. Türkiye'de henüz müzik ve coğrafya ilişkisi üzerinde istenilen düzeyde çalışma ele alınmamıştır (Şahinalp, 2012: 633).

İnsanlar, dünyayı ve çevrelerini anlamlandırırken yaşadıkları coğrafyada yer alan dağ, ova, pınar, göl vb. gibi doğal yeryüzü şekillerine farklı anlamlar atfetmekte ve toplumsal gerçekleri, kültürel unsurları, duygu ve düşüncelerini bu yeryüzü şekilleriyle sembolleştirerek türkülerine aksettirmektedir (Şahinalp, 2012: 635). Türküler, tarihi olaylar, duygu ve düşünceler, toplumsal değerler, toplumu derinden etkileyen olayların yanında ortaya çıktıkları coğrafi mekânın farklı özelliklerinden etkilenen bireylerin topluma yansımış sesli düşünceleridir (Uğur, 2015: 240). Kısacası türküler ortaya çıktığı bölgenin kültürel, sosyal değerleri ve coğrafyası hakkında da bilgileri bünyesinde barındırmaktadır (Aliağoğlu ve Yurt, 2021: 784).

Türkü Nedir?

Türkü sözcüğünün anlamı “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume.”dir (TDK, 2019: 2402). Türkü sözcüğünün etimolojisine bakıldığında kelimenin Türk'e ait olan anlamına gelen “türkî” sözcüğünden bugüne ulaştığı görülmektedir (Aslan, 2021: 138). Sözcüğün köken bilgisinden anlaşılacağı üzere türkü, Türklere özgü bir nazım biçimidir (Eroğlu, 2017: 78). Eski Türklerde şölen, yuğ, sığır gibi törenlerde ozan, kam, baksı, şamanların icraları türkü nazım şeklinin ilk örnekleri olarak kabul edilebilmektedir (Eroğlu, 2017: 517). Türkü adıyla karşılaşılan yazılı eserler ilk olarak XV. yüzyılda Horasan'da görülmüştür (Akbaba, 2002: 8). Türküler, toplumun ortak ruhunun bireye yansımaları ile

başlangıçta üreteni belli olan, zamanla anonimleşen ezgili sözlerdir (Vural, 2011: 399). Başgöz (2008) türkülerin ana biçiminin dörtlük olduğunu fakat bentlerle yazılan türkülerin de bulunduğunu dile getirmektedir. Türküler iki yapıdan meydana gelmektedir: bent ve kavuştak. Bent kısmı türkünün yapısına göre değişebilen asıl kısım olmakla birlikte kavuştak kısmı her bendin sonunda tekrar eden bölümdür (Erbil, 2020: 103) Türküler genellikle kendilerine özgü bir ezgiyle seslendirilirler (Feyzioğlu, 2012: 189). Bölgelere, ezgilere, sözlerine, konularına göre türküler “şarkı, deme, deyiş, hava, ninni, ağıt” gibi farklı biçimlerde isimlendirilmektedir (Boratav, 1969: 168). Türkünün de kendi içinde çeşitli türleri bulunmaktadır. Türküler sınıflandırılırken halk edebiyatı araştırmacıları tarafından farklı tasnif yollarına gidilmiştir (Demirden, 2023: 15). Türk halk bilimi araştırmacıları tarafından genel kabul görülen sınıflandırma ezgilerine ve konularına göre yapılan tasniftir (Aslan, 2021: 138).

Ezgilerine göre türkü tasnifinde türküler usullü ve usulsüz olarak ikiye ayrılmaktadır. Usullü türküler Anadolu’da horon, zeybek, karşılama, bar, halay gibi ritimli oyunlarda kullanılan ezgili türkülerdir. Usulsüz türküler ise Anadolu’da ağıt, divan, maya, bozlak, kayabaşı, tatyay, Çukurova gibi bölgelere özgü çeşitli isimlerle adlandırılan genel olarak uzun hava ve ağıtlardır (Aslan, 2021: 139). Güzel ve Torun (2014), türkülerin yapı özelliklerine göre de sınıflandırılabilirliğini ifade etmektedir. Yapılarına göre sınıflandırılan türkülerde türkünün biçim özellikleri üzerinde durulur. Bu sınıflandırmada türküler dörtlüklerle, bentlerle kuruluşuna göre tasnif edilir ve bunların dışında mahallî ağız isimleri (Rumeli türkülerini vb.), derlendikleri bölgelere göre de isimlendirilebilmektedir (Adana türkülerini vb.) (Güzel ve Torun, 2014: 170-171). Kayseri türkülerini de derlendikleri bölgeye göre isimlendirilen yöresel türkülerdir.

Kayseri Türküleri

Kayseri türkülerini, ozanlar, aşıklar, saz şairleri tarafından söylenen ve sözlü gelenek ile günümüze kadar ulaşan türkülerdir. Zamanla türkülerin ilk söyleyeni unutulmuş anonimleşmiştir. Kayseri, Orta Anadolu’nun göbeğinde tarihten bugüne Bizans, Selçuklu, Osmanlı gibi birçok medeniyete kucak açan köklü bir tarihe ev sahipliği yapmıştır. Bu durum türkülerine de yansımıştır. Oyun havası, kırık hava, uzun hava türlerinde farklı halk ezgileri, Kayseri’den derlenen türkülerde göze çarpmaktadır (Özkul ve Akpınar, 2023: 518). Kayseri’de sözlü kültürle beraber türkülerin önemli bir rol oynamasında bölgede “oturma kültürünün” etkisi yadsınamaz. Yazları bağ evlerinde, kışları şehir merkezlerinde eş, dost, akrabanın bir araya gelerek yaptığı müzikli eğlencelere “oturma” denilmektedir (Kınık, 2007: 2). Anonimleşerek günümüze kadar ulaşan Kayseri türkülerinin tanıtılmasında bölgenin mahallî

sanatçıları rol oynamıştır. Bu mahalli sanatçılardan bazıları Ahmet Gazi Ayhan, Murat Kavuncu, Osman Kavuncu, Adnan Türköz'dür (Kınık, 2007: 3). Kayseri türküleri incelendiğinde düğün törenleri, bölgenin yerleşim yerleri, yemek kültürü, bölgedeki coğrafi unsurlar, yaşanan çevrenin ileri gelen şahısları, geleneksel oyunlar gibi farklı kültürel öğelere ulaşılmaktadır. Bu çalışmada Kayseri'den derlenen türkülerde hangi coğrafi unsurların yer aldığı ve bunların türkünün bağlamına dayalı anlamsal çağrışımlarının neler olduğuyla çalışma sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Kayseri bölgesinden derlenen türkülerin Kayseri coğrafyası ve kültürü ile ilgili hangi unsurları bünyesinde barındırdığını betimlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla Aksoy ve Çapraz (2018)'ın Kayseri Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde derledikleri türkülerin içinde yer aldığı "Kayseri Türküleri ve Oyun Havaları" kitabındaki iki yüz elli türkü incelenmiştir. Bu çalışmada:

- "Kayseri bölgesinden derlenen türkülerde derlendikleri coğrafya ile ilgili hangi unsurlara yer verilmiştir?"
- "Kayseri'den derlenen türkülerde coğrafi unsurların türkünün bağlamına dayalı anlamsal çağrışımları nelerdir?" soruları üzerinde durulmuştur.

Alan yazında türküleri coğrafya ve kültür bağlamında ele alan çalışmalar olsa da Kayseri yöresine ait türkülerin içerdikleri coğrafi unsurların incelendiği bir çalışmaya ve coğrafi unsurlar ile türkünün anlam değeri arasındaki ilişkiyi bütünleştiren çalışmalara rastlanmaması bu çalışmayı özgün kılmıştır..

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemine başvurulmuştur. Aksoy ve Çapraz 'ın (2018) "Kayseri türküleri ve Oyun Havaları" kitabındaki iki yüz elli türkü araştırma sorusu çerçevesinde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Nitel araştırma, "Neden?" ve "Nasıl?" soruları üzerinde duran, tek bir gerçeklikten öte gerçekliğin zaman içinde kişiden kişiye değişikliğine odaklanan ve gerçeklerin anlamlarını belirli bir bağlamda ele alan araştırma yöntemidir (Ocak, 2019: 19). Nitel çalışmada, tümevarımsal bir yol izlenerek kişi veya grupların ele alınan olgulara yüklenen anlamları ayrıntılı bir keşfetme süreci bulunmaktadır (Şahin, Dünya ve Tabak 2022: 8).

Araştırmada Aksoy ve Çapraz (2018)'ın "Kayseri Türküleri ve Oyun Havaları" kitabında yer alan Kayseri bölgesinden derlenmiş iki yüz elli türkü doküman incelemesi ile incelenmiştir.

Doküman incelemesi, birincil veya ikincil veri kaynaklarına ulaşılarak dokümanları hazırlayan ve dokümanı kullanan kişilerin inceleme yaptıkları amaçlar çerçevesinde ele alınmasıdır (Çelebi, 2021: 158). Doküman incelemesinde verilere yazılı/görsel materyallerin incelenmesi ile ulaşılır (Çetin, İlhan ve Şahin, 2023: 216). Doküman analizi basılı ve dijital materyalleri değerlendirmek amacıyla kullanılır ve incelenen olgularla ilgili ayrıntılı tarama yapılarak yeni bir senteze ulaşılır (Şahin, Dünya ve Tabak, 2022: 176).

Araştırmada Aksoy ve Çapraz'ın (2018) "Kayseri Türküleri ve Oyun Havaları" kitabındaki doküman incelemesi ile incelenen iki yüz elli türkü betimsel içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizinde veriler okunur. Araştırma sorusu çerçevesinde birbiri ile ilişkili kavramlar üzerinde temalar oluşturulur (Çetin, İlhan ve Şahin, 2023). Betimsel içerik analizi, görünen var olanın derin anlamlarını keşfetmek için yapılır (Tabak, Dünya ve Şahin, 2022). Betimsel içerik analizinde önceden belirlenen kategorilerden yola çıkılarak bu kategorilerle ne sıklıkla karşılaşıldığı üzerinde durulur (Ocak, 2019).

Bulgular

a. Dağ

"Akşam Aşıp Gidiyor, Aşağıdan Gelir Hazalı Gelin, Ata Yükledim Halı, Bir Of Çeksem Karşiki Dağlar Yıkılır, Çorap Ördüm İlinen, Çubuğum Yok Yol Üstüne Uzadam, Deli Gönül Ah u Zâr Oldu, Erciyes Kralı, Gesi Bağları, Verdiğim Yazmayı Bürüneyim Mi?, Germir Bağları, Sarı Çiçeğinen Donandı Dağlar, Suda Oynayan Balıktan, Şu Dağları Aşmalı, Trene Bindi Savuştu Mola, Yeni Galaylanmış Sofanın Tası, Zalim Felek Değirmenin Döndü Mü?, Ali Dağı Derler Dağların Hası, Akşam Olur Da Öksüz Gibi Yatarım, Altın Tas İçinde Kınam Ezildi, Aslı'm Geçmiş Mekanımdan Yurdumdan, Bir Gemi Yaptırdım Ayrık Kökünden, Cendermenin Alayları Yürüdü, Erciyes Dağı'nı Kantar mı Tartar?, Kar Yağdı Gene Ağardı Yazılar, Karşı Dağdan Gelen atlı, Karşıdan Görünen Erciyes Dağı, Van'ın Yoğurdundan Ayran mı Olur?, Yüce Dağ Başında Fener mi Yanar?, Yükseklikten Namlı Namlı Karın Görünür, Her Ne Zaman Görsem Seni Everek Dağı, Mecnun'a Dönmüşüm Bilmem Gezdiğim, Şeker Dağı'nın Hiç Eksilmez Gıcirtısı" türkülerinde dağ coğrafi unsuruna rastlanmıştır. Aşağıdaki türkülerden alınan dörtlüklerde dağ coğrafi unsurunun bağlama dayalı anlamsal çağrışımları tespit edilmiştir.

"Akşam aşıp gidiyor

Fikrim şaşıp gidiyor

Kara gözlü sevdiğim

Dağları aşıp gidiyor” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 44)

“Akşam Aşıp Gidiyor” türküsünden alınan bu dörtlükte türkü icracısı dağ yeryüzü şeklinden hareketle sevdiğinin çok uzaklara gittiğini belirtmektedir. Sevdiğinin gittiği mesafenin çokluğunu, insanlar için “ulu, yüce, ırak” görülen dağ ile bağdaştırıp ifade etmeye çalışmıştır.

“Yüce dağ başında yayılan atlar

Yârimin yanına varmasın yadlar

Mezarın üstünde dikilen otlar

Sızlıyor her yanım yâr diye diye” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 69)

“Aşağıdan Gelir Hozalı Gelin” türküsünden alınan bu dörtlükte dağ uzak bir alan olarak görülmüş ve dağın uzak mesafesi ile yad sözcüğünden hareketle sevdiğinin ölümü sebebiyle ondan uzak olması arasında bağlantı kurmuştur. Bu türküde dağ “uzaklık, ayrılık” çağrışımlarında kullanılmıştır.

“Ata yükledim halı

Sürdüm dağa yukarı

El yitirdi ben buldum

Kara kekilli yarı” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 72)

“Ata Yükledim Halı” türküsünden alınan bu dörtlükte halı yüklü bir atın dağa tırmanması arasındaki zorlukla siyah kâküllü yâre sahip olma zorluğu yönünden ilişki kurmuştur. Burada türkü icracısı dağa tırmanmayı ulaşılması zor bir emel olarak görüp gerçekleştirmiş ve yük ile dağa tırmanma zorluğunu nasıl başardıysa siyah kâküllü yar bulma zorluğunu da aştığını türküsüyle ispat etmeyi amaçlamıştır. Bu türküde dağ “zorluk, güçlük” çağrışımlarıyla kullanılmıştır.

“Bir of çeksem karşıki dağlar yıkılır

Bugün posta günü canım sıkılır

Ellerin mektubu gelmiş okunur

Benim yüreğime hançer sokulur” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 88)

“Bir Of Çeksem Karşıki Dağlar Yıkılır” türküsünden alınan bu dörtlükte sevdiğinden mektup bekleyen aşık, mektubunun gelmemesi üzerine duyduğu üzüntüsünün derinliğini ifade etmek için of sözünün bile bir dağı devirecek kadar derinliğe sahip olduğunu belirtmektedir. Türküdeki aşık, toplumda heybeti, büyüklüğü açısından öne çıkan dağ ile kendi kederi arasında bağlantı kurarak üzüntüsünün miktarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Dağ burada derdin

büyükliğini belirtmek amacıyla mübalağaya başvurularak kullanıldığı için “niceliğin çokluğunu belirtme” amacıyla türküde yer verilmiştir.

“Çorabımı ördüğüm oy dağlar dağlar

Ayda bir kez gördüğüm oylum oylum yan dağlar

Sana hasta diyorlar oy dağlar dağlar

Nasıl oldun sevdiğim oylum oylum yan dağlar” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 116)

“Çorap Ördüm İlinen” türküsünden alınan bu dörtlükte sevdiği ile görüşemeyen bir aşığın bu sitemini dile getirecek biri olmaması üzerine sitemini dağa dile getirmektedir. Burada türkü icracısı tarafından dağ unsuru hem bir sırdaş olarak görülmekte hem de seslenilen dağ sevdiğinin bulunduğu gurbet eline yakın bir konumda görülmektedir. Türk kültüründe dağ kültürü ile dağın kutsal görülmesi (Baş, 2013) de türkü icracısının sitemini dağa dile getirmesinde etkilidir. Bu bağlamda dağ coğrafi unsuru “sırdaş, sevgili” anlam değeri yüklenerek türküde yer almıştır.

“Bu yıl meyva çokdur daller götürmez aman

Dağlar diken olmuş kervan oturmaz

Buna sevda derler sitem götürmez aman” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 118)

“Çubuğum Yok Yol Üstüne Uzadam” türküsünden alınan bu dörtlükte türkü icracısı toplumsal yapının kişinin sevgisine yönelik sitemlerini olumsuz karşılmasını, çevresinde doğal olarak meydana gelen olumsuz durumlarla bağdaşmıştır. Ağaçlarda meyvelerin çok olması ağacın dalları için, kervanla yolculuk yapanların yol güzergahında yer alan dağlarda diken bulunması yolcular için istenmeyen bir durumdur. Türkü icracısı için de sevgisine, sevdiğine yönelik sitemlerini dile getirememesi kendisi için sıkıntı yaratmaktadır. Bu dizelerde dağ unsuru “sıkıntı, engel” anlamsal çağrışımları ile ön plana çıkmaktadır.

“Mecnun oldum gezdim Leylâ dağında

Bülbül oldum öttüm dostun bağında

Arzumanım kaldı gül dudağında

Engür bâdesinisüz Leylâ Leylâ” (Çapraz ve Aksoy, 2018 , s. 128)

“Deli Gönül Ah u Zâr Oldu” türküsünden alınan bu dörtlükte türkü icracısı Leyla ve Mecnun halk hikayesine telmihte bulunmuştur. Leyla ve Mecnun halk hikayesinde Mecnun, Leyla’nın ayrılığı üzerine onu aramaya çıkar. Dörtlükteki “Leyla Dağı” ifadesinde dağ ayrılığı, sılayı temsil etmektedir. Türkü icracısı da yârinden ayrı olma durumu yönünden kendisi ve Mecnun

arasında özdeşim kurmuştur. Dağ coğrafi unsuru bu dörtlükte “gurbet, ayrılıkla” ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

“Erciyes kralı harmancık yurdu (Hele Yâr Yurdu)

Nic'oldu dağların aslanı kurdu (Kele Yâr Kurdu)

Ara yerde kaldı Hacılar yurdu (Hele Yâr Yurdu)

Elin seni istiyor gel Kozanoğlu” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 143)

“Erciyes Kralı” türküsünden alınan bu dörtlükte türkü icracısı sitemkâr bir söyleyişle sevdiğinin gurbetten dönmesini dile getirmektedir. Sevdiğinin gurbete gidişini dağların aslan, kurdu olmasıyla ifade etmektedir. Dağ coğrafi unsuru bu dörtlükte “gurbet, ayrılık” çağrışımlarıyla ilişkilendirilmiştir.

“Atma Anam Atma Beni Dağlar Ardına

Kimseler Yanmasın Anam Yansın Derdime” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 300)

“Gesi Bağları” ve “Verdiğin Yazmayı Bürüneyim mi?” türkülerinde ortak olan nakarat kısmından alınan bu dizelerde gurbete gelin gitmiş bir gelin annesine olan özlemine dile getirmektedir. Annesinden uzak olmasının sebebi dağların ardına gelin gitmesidir. Türkü icracısı için dağ aşılması güç, engellerle dolu bir oluşumdur. Bu dizelerde dağ coğrafi unsuru “uzaklık, ayrılık, gurbet” ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır.

“Gine yeşillendi ağam aman Germir Bağları hey

Bakarım erimez dağların karı hey

Bergüzar yollamış da ağam aman ellerin yâri hey

Saçını boynuma ağam aman dolar ağlarım

Verseler yârimi yanıma da güler oynarım hey” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 174)

“Germir Bağları” türküsünde türkü icracısı sevdiğine kavuşamadığından yakınmaktadır. “Bakarım erimez dağların karı” ifadesinde kastedilen dağın Erciyes Dağı olduğu düşünülmektedir. Çünkü Erciyes Dağı'nın zirvesinden kar hiçbir mevsimde erimez. Türküde dağ coğrafi unsuru “imkânsızlık, ulaşılmazlık” çağrışımları bağlamında türküye konu edilmiştir.

“Ah neyleyim aramızda dağlar var

Sen orda ben burda eyler var” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 270)

“Sarı Çiçeğinen Donandı Dağlar” türküsünün nakaratından alınan bu dizelerde türkü icracısı sevdiğinden ayrı bırakıldığını aralarında dağların bulunmasıyla ilişkilendirilerek dile getirmiştir.

Bu türküde dağ büyüklüğü, kapladığı alan bakımından bir “mesafeyi, uzak kalışı, gurbeti” çağrıştırmaktadır.

“Reyhan gelir esen yelden

Turnamdaki sarı telden

Çamoluk’tan Gurubel’den

Dağları göresim geldi” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 277)

“Suda Oynayan Balıktan” türküsünden alınan bu dörtlükte türkü icracısı sevdiğine karşı sıla hasreti çekmektedir. Rüzgârın esmesi ile gelen reyhan kokusunu sevdiğinin kokusuyla dağları göresi gelmesini de sevdiğini görme isteğiyle ilişkilendirmektedir. Dağ; sevdiği ile arasına mesafe koyan “gurbeti” temsil etmektedir. Aslında dağları değil, dağların ardındaki sevdiğini görmek istemektedir.

“Şu dağları aşmalı

Çifte camız goşmalı

Yar askere gidince de

Kiminen buluşmalı” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 281)

“Şu Dağları Aşmalı” türküsünde dağın ardı yaşam alanından uzak, sevenlerin buluşma noktası olarak ifade edilmiştir. Dağ burada bir “sınır, uzaklık, mesafe” olarak ele alınmıştır. Dörtlükte dağın ardı birbirini seven çiftler için çevreden gizli bir buluşma gerçekleştirmek amacıyla uzak olması yönünden tercih edilen bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

“Trene bindi de savuştu m’ola

Kayseri dağına kavuştu m’ola

Vay vay sürmeli yâr

Kurbanlar olayım sevgili yârim li yârim

Asker elbisesi yakıştı m’ola” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 292)

“Trene Bindi Savuştu M’ola” türküsünden alınan bu dizelerde türkü icracısının sevdiğini askere gönderdiği, sevdiğinin askerlik yapacağı yerin de Kayseri olduğu anlaşılmaktadır. Sevdiğinin Kayseri dağına kavuşması, gurbete ulaşması anlamını taşımaktadır. Türküde dağ coğrafi unsuru “gurbet yeri” çağrışımı ile bağdaştırılarak ele alınmıştır.

“Aşamam dağları aş da gel yârim

Mevlam kanat versin uç da gel yârim” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 309)

“Yeni Galaylanmış Sofanın Tası” türküsünün nakaratında türkü icracısı sevdiğinden uzak düşmüştür ve sevdiğinin olduğu yere gidecek imkânı bulunmamaktadır. Bu sebeple kavuşmalarını ne kadar imkânsız görse de kendi sevdiğinin yanına gidemese de sevdiğinin onun yanına geleceğini ümit etmektedir. “Aşamam dağları” ifadesinin altındaki anlam kendisinin uzaklara, gurbete gidemeyeceğidir. Dağ, bu türküde de “gurbet, mesafe, engel” çağrışımlarıyla bağdaştırılmaktadır.

“Yüce dağdan indirdiler al ile

Kollarımı bağladılar şal ile

Elin gönlü dünya dolu mal ile

Benim gönlüm suna boylu yâr ile” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 315)

“Zalim Felek Değirmenin Döndü mü?” türküsünden alınan bu dörtlükte türkü icracısı sevdiğine ulaşmadaki yaşadığı zorlukları betimlemiştir. Kendisi diğer insanlar gibi maddi öğelere tamah etmemektedir. Suna boylu yârine kavuşması onun için maddi getirilerden daha önemlidir. Bu uğurda da kendi yaşadığı coğrafyadan uzaklaşmış, yeni bir kültür ortamına uyum sağlamıştır. Türküde “yüce dağ” ifadesi hem dağın heybetini, kudretini vurgulamak hem de büyüklüğü ile uzaklığına gönderme yapma amacıyla kullanılmıştır.

“Ali Dağı derler de dağların hası

İndik Hisarcık’a yedik kirazı” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 50)

“Ali Dağı Derler Dağların Hası (Bızdık)” türküsünden alınan bu dizelerde Kayseri şehrinin sembollerinden biri olan Ali Dağı’nın yüceliği, kudreti, çevresindeki bölgeleri kapsayıcılığı üzerinde durulmuştur. Türkünün farklı bir derlemesinde ikinci dize “Ardına almış koca Talas’ıdır.” Dağ coğrafi unsuru ile “yüce, kucak açan yer, heybetli” sıfatlarının anlamı dizelere taşınmıştır.

“Yüce dağ başında garipler gezer

Garipler gölünde ördekler yüzer

Adam anasından böyle mi bezer

Hiç olmazsa yılda bir mektup yazar” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 322)

“Akşam Olur da Öksüz Gibi Yatarım” türküsünden alınan bu dörtlükte sevdiğinden uzak kalmış, sevdiği tarafından ihmal edilmiş bir aşığın sitemi dile getirilmektedir. Dağ burada gariplere kucak açan bir yardımcı göreviyle kudreti ve yaşam alanından izole bir alanı çağrıştırmaktadır. Dörtlükte dağ, yaşanan bölgeden uzakta, kişinin toplumla mesafeli fakat kendisiyle baş başa kaldığı bir inziva alanıdır.

“Ak sıvadır evimizin yapısı

Böyle mi olur güzellerin hepsi

Yıkılası gurbet elin kapısı

Ah neyleyim aramızda dağlar var

Gitme yârim ardın sıra ağlar var” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 237)

“Altın Tas İçinde Kınam Ezildi” türküsünden alınan bu kısımda sevdiği gurbete verilen türkü icracısı sevdiğinin gurbette oluşunu “Aramızda dağlar var.” cümlesi ile açıklamaktadır. Dağ, bu türküde “mesafe, uzaklık, gurbet” ile ilişkilendirilmiştir.

“Yüce dağ başına ekin ekilmez

Yağmur yağmayınca dibi sökülmez

Bu gençlikte bu hasretlik çekilmez

Coşkun coşkun akışına ne dersin” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 330)

“Aslı’m Göçmüş Mekanımdan Yurdumdan” türküsünde yer alan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı her unsurun bir yeri ve zamanı olduğunu, gençlikte hasret çekmenin zorluğunu ifade etmiştir. Ekin ekilirken kolay ulaşılır, düz bir alan seçilir. Ekinin büyümesi için gerekli su ihtiyacından dolayı yağmur yağmadan ekin biçilmez. Türkü icracısı, doğanın kanunu olarak süregelmiş bu düzen ile kendisinin genç yaşta hasretlik çekmesini ilişkilendirmiştir. Dağ, burada “ulaşılmaz yer, sıra” çağrışımlarıyla türküye konu edilmiştir.

“Ağ yavas martıları pusuya çekti

Çarhacı pireler ortaya çıktı

Nuhudun güllesi dağları yıktı

Kör köstebek attı vurdu nişanı” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 338)

“Bir Gemi Yaptırdım Ayrık Kökünden” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte tüm olumsuzlukların aynı anda meydana geldiği bir atmosfer betimlenmiştir. Dağ; engebeli, oldukça geniş ve yüksek, yıkılması zor bir oluşumdur. Türküde “dağların yıkılması”, çok zor meydana gelecek bir olayın gerçekleşmesidir. Dağ coğrafi unsuru, “yücelik, kudret, güç” çağrışımlarıyla bağdaştırılmıştır.

“Cendermenin alayları yürüdü yürüdü

Benim yârim cendermede biridi biridi

Al koca dağlar yâr senin olsun cenderme cenderme

Yârim küçük talimlere gönderme gönderme” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 342)

“Cendermenin Alayları Yürüdü” türküsünde yer verilen bu dörtlükte sevdiği jandarma olan türkü icracısı, sevdiğinin talim yaparak yorulmasını istememektedir. Sevdiğinin gurbete gitmesini, sıkıntılı bir durumda olmasına yeğlemektedir. “Al koca dağlar” ifadesi sevdiğinin kendinden uzakta bir yerde de sıkıntı çekmeden yaşamasını belirtmektedir. Dağ coğrafi unsuru burada “gurbet, güç ve yücelik” temalarıyla ilişkilendirilmiştir. Dörtlükte dağ; heybeti, kudreti ile türkü icracısının sevdiğini alabilecek güçtedir. Aynı zamanda bu heybet ve güç türkü icracısının yârini ona geri vermeme noktasında da etkindir.

“Erciyes Dağı’nı kantar mı tartar

Tartarım diyenin belası artar

Vaktiyle teslim ol yakayı kurtar

Ölünceye kadar bekletirler zindanda Çöllo” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 353)

“Erciyes Dağı’nı Kantar mı Tartar?” türküsünde yer alan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı suç işlemiş bir zanlıya teslim olması için seslenmektedir. Seslenişinde onun Erciyes Dağı’na saklanabileceğini düşünmüş, seslendiği Çöllo’nun Erciyes Dağı’na kaçmasına engel olmak istemiştir. Çöllo’ya seslenişinde etkili olabilmek için de Erciyes Dağı’nı kutsal bir yer olarak ele almıştır. “Erciyes Dağı’nı tartmaya kalkanın belasının artması” ifadesiyle Erciyes’in kutsal, yüce görülen bir yer olup bir suçlunun üzerinde barınmasını istememesi kastedilmektedir. Bu türküde Erciyes Dağı çerçevesinde dağ unsuru “kutsallık, yücelik” bağlamında türküye konu edilmiştir.

“Uca dağ başında can otu biter

Bir seda geldi de ölümden beter

Toplanmış guşların döğüşü öter

Ötüşür ördeği, kazı dağların” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 370)

“Kar Yağdı Gene Ağardı Yazılar” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı eziyet gören yakınına karşı duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Dağ coğrafi unsuru burada “mesafe, uzaklık” çağrışımlarıyla kullanılmıştır.

“Karşı dağdan gelen atlı

Terkisinde kilim katlı (leylim çoban garip oğlan)

Hem anamdan hem babamdan

Hepisinden çoban tatlı (leylim çoban garip oğlan)” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 372)

“Karşı Dağdan Gelen Atlı” türküsünden alınan bu kesitte türkü icracısının sevdiği çobandır ve uzaklardan gelmektedir. Çobanın uzaktan gelme durumunu belirtmek için de “karşı dağ” tamlaması kullanılmıştır. Dağ coğrafi unsuru türküde “uzaklık” belirtmek amacıyla kullanılmıştır.

“Karşıdan görünen Erciyes Dağı

Ay gibi parlayan göğsümün ağı

Hep odalar yeşillere boyanmış

Ala gözlüm sarılmamın çağı

Çıktım şu dağları seyran eyledim

Yârinen gezdiğim dağlar perişan

Göz gezdirdim, kulak verdim, dinledim

Bir ben değil cümle âlem perişan” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 373)

“Karşıdan Görünen Erciyes Dağı” türküsünden alınan yukarıdaki iki dördlüğün ilkinde evlilik çağı gelen türkü icracısı sevdiğine kavuşamadığını Erciyes Dağı’na bakarak dile getirmektedir. Dördlüğün derin anlamında aslında “dağdan medet umma” vardır. Dördlükte dağa seslenilmesindeki amaç; dağın “kutsal, yüce” görülmesi, bir nevi dağdan yardım dilenmesidir. İkinci dördlükte türkü icracısı sevdiği ile insanların gözünden uzakta bir yerde buluşmak maksadıyla dağa çıkmayı tercih etmiştir. Bu amaç doğrultusunda, ikinci dördlükte “dağ” coğrafi unsuru “uzaklık” bağlamında türküye konu edilmiştir.

“Van’ın dağlarına, asker yolladım

Yana yana, ardı sıra ağladım

Allah’ın emrine, belim bağladım

Gel yârim bayramı, beraber idek” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 389)

“Van’ın Yoğurdundan Ayran mı Olur?” türküsünden alınan yukarıdaki dördlükte türkü icracısı sevdiğini Van’a asker olarak göndermiştir. Sevdiğinden ayrılığı üzerine de bu dizeleri dile getirmiştir. “Van’ın dağları” ifadesi ile gurbete gönderme yapılmıştır. Aynı zamanda türkü icracısının sevdiği asker olması sebebiyle zor şartlar içerisinde. Bu zor şartları belirtmek amacıyla da “zorluk” bağlamında dağ coğrafi unsuruna yer verilmiştir.

“Yüce dağ başına harman geç olur

Sürülür savrulur saman çec olur

Sevip sevip ayrılması güç olur” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 392)

“Yüce Dağ Başında Fener mi Yanar?” türküsünden alınan bu dörtlükte sevdiğinden ayrı düşmüş türkü icracısının sevdiğinden ayrı kalış süresini doğada meydana gelen doğal durumlarla ilişkilendirdiği görülmektedir. Sevdiğinde ayrı kalış süresibi “dağ başında harmanların geç olması”na bağdaştırmıştır. Ayrıca dağ başında harmanın geç olmasının nedeni dağın düzlükten uzakta ve eğimiyle ilişkilidir. Türküde yer alan dağ unsuru “zaman, mesafe” bağlamında ele alınmıştır.

“Keramet var toprağında taşında

Tor sığınların da şahin beşikte

Kalamaklı’da Kadıncık başında

Kırık kırık eser yelin Erciyaş” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 393)

“Yükseklikten Namlı Namlı Karın Görünür” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte teşbih sanatına başvurularak Erciyes Dağı methedilmiştir. Erciyes Dağı’nın “taşında, toprağında keramet olması” bu dörtlükte dağ coğrafi unsurunun türkü icracısı tarafından “kutsal” görüldüğünü ifade etmektedir.

“Her ne zaman görsem seni Everek Dağı

Yüreğimde bir incecik sızı var

Ah ile geçirdim ömrümün çağı

Şu alnımda ne bitmedik yazı var

Çoğu gitti şu ömrümün azı var

Anam azı var” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 399)

“Her Ne Zaman Görsem Seni Everek Dağı” türküsünde türkü icracısı hayatı ile ilgili sitemlerini bulunduğu coğrafyanın simgelerinden Erciyes Dağı’yla ilişkilendirerek türküye aksettirmiştir. Everek, Erciyes Dağı’nın eteklerine kurulmuş Develi ilçesinin bir yerleşim yeridir. Türkü icracısı, bulunduğu bölgedeki dağı, bölgenin ismiyle göstergeleştirek aslında türküde Erciyes Dağı’nı kastetmektedir. Dağ unsuru, bu dörtlükte “dost, sırdaş” olarak türküye konu edilmiştir.

“Aşk değil mi beni derde düşüren

Ferhat gibi yüce dağlar aşırın

(Uy amman amman yâr amman amman)

Beni nazlı yârdan ayrı düşüren

Adu mudur, engel midir, el midir” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 402)

“Mecnun’a Dönmüşüm Bilmem Gezdiğim” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte Leyla ve Mecnun halk hikayesine telmihte bulunulmuştur. Telmihte bulunulan halk hikâyesinde Ferhat, sevdiğini aramak için dağlar aşar. Bu sebeple dörtlükte dağ coğrafi unsuru, türkü icracısının sevdiği ile arasındaki “mesafe”ye dikkat çekmektedir.

“Şeker Dağı’nın da hiç eksilmez gırcısı

Yüreğimden çıkmaz (ah anam) gurbet acısı

Evde ağlar durur n’eyleyim bir tek bacısı

Yol ver de geçeyim Şeker Dağları

Sılada bıraktım gözü ağları” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 404)

“Şeker Dağı’nın Hiç Eksilmez Gırcısı” türküsünde türkü icracısı yakınının gurbette olmasına sitem ederek ona kavuşma arzusunu dile getirmektedir. Türküde dağ coğrafi unsuru “gurbeti” çağrıştırmaktadır. Şeker Dağı’ndan geçmek için türkü icracısının izin istemesi dağın “yüceliği” ile de ilişkilendirilmiştir.

a. Yayla

“Bize Gam Yutturdu Devran-ı Felek, Erciyes Kralı, Yayla Yolu Yan Gider, Atım Kalk Gidelim Halep Haneden, Canım Kurban Olsun Sana, Datlı Gabak Gol Attı, Yüce Dağ Başında Fener Mi Yanar?” türkülerinde yayla coğrafi unsuruna rastlanmıştır. Aşağıdaki türkülerden alınan dörtlüklerde yayla coğrafi unsurunun bağlama dayalı anlamsal çağrışımları tespit edilmiştir.

“Bizim evlerimiz yaylaya göçtü

Yayladan inerken yâr ayrı düştü

Yol ayrı düşmedi yâr ayrı düştü” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 96)

“Bize Gam Yutturdu Devran-ı Felek” türküsünden alınan yukarıdaki dizelerde göçebe yaşam biçiminin izleri görülmektedir. Yazın yaylaya göçen türkü icracısı sevdiği ile aynı yaylaya göç etmiştir. Türkü icracısının kışın barındığı alan yârinden farklıdır. Yayla coğrafi unsuru türküde “birleştirici, vuslat” çağrışımları etrafında türküye konu edilmiştir.

“Yaz gelir de yaylasına inerdi (Hele inerdi)

Varsah gelir etrafında döneri (Hele dönerdi)

Ha deyince beş yüz atlı binerdi (Hele binerdi)

Elin seni istiyor gel Kozanoğlu” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 142)

“Erciyes Kralı (Kozanoğlu) türküsünde türkü icracısı, Kozanoğlu’na seslenmektedir. Türkünün ilk dizesinde “yaylaya inme” ifadesiyle göçebe yaşama vurgu yapılmıştır. İkinci

dizede Kozanoğlu'nun gittiği yerden geri dönüşü ile türkü icracısı ve çevresindekilerin yaşayacağı mutluluk ifade edilmiştir. Üçüncü dizede “ha deyince” vurgusuyla Kozanoğlu'nun sözü geçen biri olduğunun altı çizilmektedir. Son dizede “il” sözcüğü bölgenin ağız özelliğinden dolayı “el” olarak kullanılmıştır. İl, eski Türkçede “devlet” demektir. Bu çıkarımdan hareketle Kozanoğlu'nun oba beyi, bölgenin ağası olabileceği akla gelmektedir. Burada yayla unsuru “toplayıcı, birleştirici” kavramlarıyla ilişkili olarak ele alınmıştır.

“Yayla yolu yâr yolu oy

Hem kar yağar hem dolu oy oy da

Yaylalar oy oy da ıralar ey ey de

Yaylalar oy” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 303)

“Yayla Yolu Yan Gider” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısının sevdiği ile yaylada bulunduğu dile getirilmektedir. Çünkü ilk dizede yayla ve yâr yolu arasında bağlantı kurulmuştur. Türkünün genelinde “yaylalar oy” kalıbı sıklıkla geçmektedir. Bunun sebebi ise türkünün bir halay türküsü olmasıdır. Ritmi yakalamak için kalıp tekrarlara başvurulmuştur. Yayla coğrafi unsuru türküde “kavuşma” ve “ritim sağlama” ögesi olarak kullanılmıştır.

“Engin olur yaylaların ovası

Yüksek olur Erzurum'un havası

Çakmak Gedîği'nde Kızlar Kulesi

Bugün nazlı yâre yetelim atım” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 332)

“Atım Kalk Gidelim Halep Haneden” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı sevdiğine kavuşmak için gurbetten sevdiğinin memleketine doğru yola çıkmıştır. Yaylaların engin olması “geçmesi kolay, engelsiz bir alan” anlamına gelmektedir. Burada yayla coğrafi unsuru “ulaşılabilir, engelsiz alan” bağlamında türküye konu edilmiştir.

“Erciyes, Tekir Yaylası

Hisarcık bağların hası

İnsanı bir hoş ediyor

Mimarsinan'ın havası” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 341)

“Canım Kurban Olsun Sana” türkünden alınan yukarıdaki dörtlükte Kayseri'nin çeşitli bölgeleri olumlu özellikleriyle tasvir edilmiştir. Tekir Yaylası, Erciyes Dağı'nın eteklerinde kurulmuş Kayseri konargöçer halkın yazları serinlemek için tercih ettiği bir yayladır. Yayla coğrafi unsuru burada “yerleşim alanı” olarak türküye konu edilmiştir.

“Uzunyol’un gabağı

Sıgmiyor tencereye

Benim sevdiğim oğlan

Çıkmıyor pencereye

Aman oğlan bağlamamın telleri

Açtı m’ola yaylaların gülleri” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 347)

“Datlı Gabak Gol Attı” türküsünden alınan yukarıdaki dizelerde türkü icracısı sevdiği oğlanı göremediği için sitem etmektedir. Eğer yayların gülü açarsa yaz gelmeye başlamıştır ve konargöçer halk kışlık yerleşim alanlarından yaylara göçe başlayacaktır. Bu sayede de türkü icracısı sevdiğini görebilecektir. Yayla coğrafi unsuru türküde “sevdiğine kavuşma yolu” bağlamında ele alınmıştır.

“Yüce dağ başında fener mi yanar

Her kulun başına devlet mi gonar

Geyinmiş guşanmış gül gibi yanar

Yayla sana yedi benlim vardı mı

Arşın ellim gulaç gollum gondu mu” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 392)

“Yüce Dağ Başında Fener mi Yanar?” türküsünden alınan yukarıdaki dizelerde sevdiği uzaklara giden türkü icracısı sevdiğinin gurbet ele varıp varamadığını merak etmektedir. Türkü icracısının sevdiği gurbet elde bir yaylaya gitmektedir. Bu sebeple türküde yayla unsuruna “gurbet” teması çerçevesinde yer verilmiştir.

a. Ova

“Kırlangıçlar Yüksek Yapar Yuvayı, Yük Üstünde Puşular, Atım Kalk Gidelim Halep Haneden, Erciyes Kralı” türkülerinde ova coğrafi unsuruna rastlanmıştır. Aşağıdaki türkülerden alınan dörtlüklerde ova coğrafi unsurunun bağlama dayalı anlamsal çağrışımları tespit edilmiştir.

“Kırlangıçlar aman yüksek yüksek yapar yuvayı

İner düz ovaya sürer aman safâyı

Var git oğlan var git sana da yâr olmam

Anandan babandan aman intizar almam” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 235)

“Kırlangıçlar Yüksek Yapar Yuvayı” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı kendisine gönül veren oğlanın ailesi tarafından istenmediğini belirtmektedir. Burada türkü

icracısı kırlangıç ve kendisine gönül veren oğlan arasında benzerlik ilişkisi kurmuştur. Kırlangıçların yuva yapmak için zorluk çekmesi, ardından düz ovanın safa sürülecek yer olarak görülmesi üzerinden kendisi ve ona gönül veren oğlan arasındaki ilişkiyi bağdaştırmıştır. Dörtlükteki oğlan evlenene kadar kırlangıçların yuva yapması gibi kendisini ikna etmede zorlanacak fakat evlendikten sonra istediğini elde ederek düz ovada sefa sürecektir. Türkü icracısı evlenince asıl zorluğu oğlanın ailesiyle kendisi yaşayacaktır. Bu türküde ova coğrafi unsuru engebesiz, düz olması gerekçesiyle “kolaylık” ile ilişkilendirilmiştir.

“Düz ovayı danedim

Hiç kimse savuşmuyor

Zerezek gâvur olmuş ünal yârim yürü

Sevenler kavuşmuyor seviyom seni” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 313)

“Yük Üstünde Puşular” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı sevdiğine kavuşamamaktan yakınmaktadır. Danemek fiili bölge ağzında “bakmak, seyretmek” anlamına gelmektedir. Savuşmak, “kalabalığın dağılması, uzaklaşmak” anlamında kullanılmaktadır. Zerezek ise Kayseri’de Akmescit Köyü’nün eski adıdır. Türkü icracısı ovayı izleyerek sevdiğini kavuşamamasına dert yanmaktadır. Sevdiğine kavuşamamasının sebebini, yaşadığı coğrafyadaki insanların bakış açısından kaynaklandığını düşünmektedir. Türkü icracısı düz ovadan kimsenin uzaklaşmamasını orada yaşayan halkın düşüncelerinin değişmemesi ile bağdaştırmıştır. Ova coğrafi unsuru “birleşme alanı, topluluk” anlamsal çağrışımıyla kullanılmıştır.

“Engin olur yaylaların ovası

Yüksek olur Erzurum’un havası

Çakmak Gediği’nde Kızlar Kulesi

Bugün nazlı yâre yetelim atım” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 332)

“Atım Kalk Gidelim Halep Haneden” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı sevdiğine kavuşmak isteğini dile getirmektedir. Sevdiğine kavuşmak için geçtiği yerleri ifade etmektedir. Yol üzerinde geçtiği yüksek yerler yârine ulaşmadaki zorluğu, engin yerler ise yârine ulaşmadaki inancını simgelemektedir. Ova engin olması ile dörtlükte “kolaylık, ulaşılabilirlik” anlamını desteklemektedir.

“Yaz gelincek yaylasına göçerdi

Güz gelincek düz ovaya inerdi

Ha demeden beş yüz atlı binerdi

İlin seni istiyor gel Kozan oğlu” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 332)

“Erciyes Kralı” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı yaşadığı bölgenin önde gelenlerinden Kozanoğlu’nun bölgeden ayrılışı üzerine geri dönmesini istemektedir. Bölgedeki göçebe yaşam yayla ve ovada kışlak ve yaylak yaşam biçimi ile ifade edilmiştir. Ova coğrafi unsuru bu türküde “yaşam alanı” olarak ele alınmıştır.

b.Dere

“Avcıların Yanında Olur Tazısı, Bir Ay Doğdu Kırmızı, Dere Boyu Gidelim Naciyem, Şu Dereden Kuş Uçtu, Varın Bakın Bacaları Tüter mi?, Atım Kalk Gidelim Halep Haneden, Bu Dert Bizim ile Verdi El Ele, Derevenk’in Yokuşundan Enerken, İlengerde Tuz Olsam, Gesi Bağları” türkülerinde dere coğrafi unsuruna rastlanmıştır. Aşağıdaki türkülerden alınan dörtlüklerde dere coğrafi unsurunun bağlama dayalı anlamsal çağrışımları tespit edilmiştir.

“İki geyik bir dereye su içer

Dertli geyik birbirine dert açar

Buna coşkun sevda derler tez geçer” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 76)

“Avcıların Yanında Olur Tazısı” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı sevdiğinin sevgisinden şüphe etmektedir. Bu durumu da geyik üzerinden ifade etmektedir. Geyik burada aşıkları simgelemektedir. Dere de geyiklerin buluşma noktasıdır. Dere coğrafi unsuru bu türküde “birleştirme, buluşma” anlamsal çağrışımını taşımaktadır.

“Dere geliyor dere

Kumunu yara yara

Dere gel beni götür

Yârin olduğu yere” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 86)

“Bir Ay Doğdu Kırmızı” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı teşhis sanatına başvurarak yârine hasretini dereye dile getirmektedir. Dere hızlı akışı, bir yol boyu uzanması ile türkü icracısı için bir ulaşım yoludur. Dereye seslenip onu gurbetteki yârine kavuşturmasını istemektedir. Dere bu türküde “kavuşma, ulaştırma” anlamsal çağrışımıyla kullanılmıştır.

“Dere boyu gidelim Naciyem

Goyun guzu güdelim

İkimizi görmüşler Naciyem

Nasıl inkâr edelim” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 133)

“Dere Boyu Gidelim Naciye” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı Naciye ismindeki sevdiğine seslenmektedir. Gütmek bölge ağzında “göz kulak olmak, otlamak” anlamına gelmektedir. Sulak alanların çevreleri otlak bakımından zengin olduğu için hayvanların otlatıldığı yerler olmuştur. Bu amaç doğrultusunda da dere çevresi aşıkların buluşma noktasıdır. Bu dörtlükte dere coğrafi unsuru “kavuşma, sevgiliye ulaşma yolu” olarak kullanılmıştır.

“Şu dere den kuş uçtu

Kanadı yere düştü

Ağla gözlerim ağla

Ayrılık bize düştü” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 282)

“Şu Dere den Kuş Uçtu” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte sevdiğinden ayrı kalan türkü icracısı, sevdiğine hasretini dile getirmektedir. Kuşun uçuşu sevdiğinden ayrı kalmasını, kuşun kanadının yere düşmesi ise kendisinin bir yanının eksik kalmasını ifade etmektedir. Kuşun dere den uçuşu ise birlikte buldukları alandan sevdiğinin uzaklaşmasını simgelemektedir. Dere bu dörtlükte “sevenlerin buluşma noktası, birlikteliği” temsil etmektedir.

“Harâmi Deresi’ni arşınlamalı

Şu gelen postaları karşılamalı

Vefasız gardaşları kuşunlamalı” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 296)

“Varın Bakın Bacaları Tüter Mi” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı kardeşlerinin mektup yazmaması, kendisi ile iletişime geçmemesi durumuna sitem etmektedir. Yaşadığı bölge postaneden uzak olduğundan kardeşleri kendisiyle haberleşmek için posta gönderse bile mektuplarının yolları, dereleri aşır kendisine ulaşmadığına inanmaktadır. Dere coğrafi unsuru türküye “engel, ulaşılmazlık” anlamsal çağrışımla kullanılmıştır.

“Atım gideceğin bir belli yoldur

Önüm Tatar Deresi dizginin kaldır

Elbistan’da sabah namazın kıldır

Bugün İgdeli’ye yetelim atım” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 332)

“Atım Kalk Gidelim Halep Haneden” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı atına seslenmektedir. Atı ile yaptığı yolculukta atı kişiselleştirerek yolculuk planını anlatmaktadır. Geçmesi gereken bir dere, sabah namazı vakti varması gereken bir rotası vardır.

Dere coğrafi unsuru bu türküde ulaşılması hedeflenen yere gitmek için geçilmesi gereken bir unsur olduğundan “aşılması gereken engel” anlamsal çağrışımla kullanılmıştır.

“Derelerde biten nergis

Ah çekerim gece gündüz

Seher vakti doğan yıldız

Yiten yavru bulunur mu” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 340)

“Bu Dert Bizim ile Verdi El Ele” türkü evladını kaybeden bir annenin ağıtıdır. Türkü icracısı evladının kaybıyla yaşadığı üzüntüyü nergis çiçeğine, seher vakti doğan yıldızla haykırmaktadır. Türküde türkü icracısı tarafından derenin evladı nergis, gökyüzünün evladı yıldızlar olarak simgelenmiştir. Türkü icracısı evladının kaybı ile derenin, gökyüzünün bile evladının olmasına imrenmekte, onlardan kendi yavrusunu istemektedir. Dere coğrafi unsuru dörtlükte “imrenilen, seslenilen unsur” olarak ele alınmıştır

“Setenik Deresi şu benim yurdum

Getti keleş ağam gülbengim soldu

Bir çift cevabına belgüzar koydum” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 349)

“Derevenk’in Yokuşundan Enerken” türküsünden alınan yukarıdaki türküde türkü icracısı sevdiğinin gurbete gitmesi ile özlemini dile getirmektedir. Ayrıca sevdiğinin gurbete gitmesi ile kendisini ihmal ettiğini düşünmektedir. Kendisi sevdiği tarafından unutulmuşluğuna sitem ederken varlığını hatırlatmak için Setenik Deresi’nde yaşadığını belirtmektedir. Dere bu türküde “hatırlatma aracı, yaşanılan bölge tarifi” çağrışımla kullanılmıştır.

“Derenin kenarında

Oturdum iki saat

Cuvara sarıcıyım

Ne tütün var ne saat” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 369)

“İlengerde Tuz Olsam” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı bir beklentinin gerçekleşmediğini ifade etmektedir. Türkü icracısı dere kenarında iki saattir oturmaktadır. Yanında sigarasının olmaması dere kenarında bu kadar uzun süre beklemeyeceğini düşündüğünün bir göstergesidir. Bu gösterge, dere kenarında aslında birini beklediğini çağrıştırmaktadır. Bu sebeple yukarıdaki dörtlükte dere “buluşma noktası” anlamsal çağrışımla kullanılmıştır.

“Şu dereden akan bulanık seller

Derdi ben içerim ne bilsin eller

Oturup ağlasam delisin derler” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 437)

“Gesi Bağları” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı derdini kimsenin anlamadığına sitem etmektedir. Derenin bulanık akması ile kendinin dertli olması arasında ilişki kurmuştur. Bu dörtlükte dere “iç sıkıntısı, gam göstergesi” olarak ele alınmıştır.

c. Kaya

“Dağdan Yuvarlandı Kayalarımız, Kayalar Kayalar Yüksek Kayalar, Keklik Kayalı Yerde, Gesi Bağları” türkülerinde kaya coğrafi unsuruna rastlanmıştır. Aşağıdaki türkülerden alınan dörtlüklerde pınar coğrafi unsurunun bağlama dayalı anlamsal çağrışımları tespit edilmiştir.

“Dağdan yuvarlandı kayalarımız aman aman

Gam ile yoğuruldu bizim mayalarımız

Nola taş doğuraydı analarımız aman aman” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 119)

“Dağdan Yuvarlandı Kayalarımız” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı çektiği sıkıntılar üzerine isyan etmektedir. Derdi sonradan edinmeyip mayasının dert ile yoğurulduğunu düşünmektedir. Kaya, dağın bir parçasıdır. Kayanın dağdan yuvarlanması dağ ile ayrı düşmesidir. Türkü icracısı da kendisinin sevdiği birinden ayrı kalmasını dağdan kayaların yuvarlanması ile ifade etmektedir. Kaya coğrafi unsuru bu dörtlükte “ayrı kalan insanları” temsil etmektedir.

“Kayalar kayalar yüksek kayalar aman

Aman aman aman sebep aman aman aman

Kayanın altında da keklik yayarlar aman

Aman aman aman sebep aman aman aman” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 220)

“Kayalar Kayalar Yüksek Kayalar” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte “sebep aman” ifadesiyle türkü icracısı içinde bulunduğu durumun sebebini sorgulamaktadır. Kayaların yüksek olması heybetini, ulaşılmazlığını ifade etmektedir. Bu sebeple kaya coğrafi unsuru türküde “ayrılığı, heybeti” simgelemektedir.

“Keklik kayalı yerde

Öter mayalı yerde

Sevdiğimin kavalı

Kaldı dayalı yerde” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 229)

“Keklik Kayalı Yerde” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte sevdiği gurbette olan türkü icracısının sitemi dile getirilmektedir. Kekliğin ötmesi ile sevdiğinin kaval çalması arasında ilişki kurmuştur. Keklik kayalı yani uzak yerdedir. Keklik ile sevdiği arasında benzeşim kurduğu için bu türküde kaya coğrafi unsuru “uzaklık, mesafe” anlamsal çağrışımla kullanılmıştır.

“Gesi bağlarında üç oylum kaya

Yatamam yıldızı hep saya saya

Tan vakti arkadaş olurum aya” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 438)

“Gesi Bağları” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı geceleri uyuyamadığını ifade etmektedir. Bunu ifade ederken de uyuyamayınca yaptıklarını tasvir etmektedir. Kaya, yıldız, tan vakti ifadelerine tasvir unsuru olarak yer vermiştir. Bu türküde kaya coğrafi unsuru “yaşanılan coğrafya tasviri” bağlamında kullanılmıştır.

a. Pınar

“Çattılar Çakmak Taşını, Çobanın Yediği Ayran Köremez, Kınan Kutlu Olsun Gelinim, Sen Pınara Vardın Mı?, Suda Oynayan Balıktan, Yüceyi Çıktım Da, Ağca Ceyran İndi Geldi Pınara, Ayşe’ m Nerden Gelsin Yayladan, Ezmeyinen Türküsü, Bir Enfiye Çektim Ağrıdı Başım” türkülerinde pınar coğrafi unsuruna rastlanmıştır. Aşağıdaki türkülerden alınan dörtlüklerde pınar coğrafi unsurunun bağlama dayalı anlamsal çağrışımları tespit edilmiştir.

“Esvap yuduğum pınarlar

Yuyup serdiğim duvarlar

Vaktin gelince kovarlar” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 109)

“Çattılar Çakmak Taşını” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte yöresinden uzaklaşacak türkü icracısının sitemi dile getirilmektedir. Türkü icracısı genç kız evlilik vakti geldiği için yöresinden uzak bir yere gelin gitmektedir. Bu sebeple pınar coğrafi unsuru “memleket, yurt” bağlamında anlamsal çağrışımla türküye konu edilmiştir.

“Çobanın elinde kaval

Arkasında sürü davar

Eğer davar susuz ise

Bizim evin ardı pınar

Le le çoban garip oğlan” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 115)

“Çobanın Yediği Ayran Köremez” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısının çoban olan sevdiğine seslenişi yer almaktadır. Türkü icracısı evlerinin ardının pınar olduğunu çobanı görmek, buluşma ortamı yaratmak amacıyla belirtmektedir. Pınar coğrafi unsuru bu türküde “buluşma noktası” olarak ele alınmıştır.

“Giydiğin hara gelinim inne pınara

Allah onara gelinim sen sefa geldin” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 233)

“Kınan Kutlu Olsun Gelinim” türküsünden alınan yukarıdaki dizelerde türkü icracısı gelinin pınara inmemesi için tavsiyede bulunmaktadır. Hara bölge ağzında “dalgalı, çizgili kumaş” anlamına gelmektedir. Gelinin pınara inmemesinin tavsiye edilmesinde pınarın gelin için tehlike olarak görülmesi etkilidir. Bu sebeple pınar coğrafi unsuru bu türküde “tehlikeyi” simgeleyen bir ortam olarak ele alınmıştır.

“Sen pınara vardın mı

Elini de yüzünü yudun mu

Dînim îmânım kamber

Sen bileziği buldun mu aman” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 273)

“Sen Pınara Vardın mı?” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı sevdiğine hatırlatıcı söylemlerde bulunmaktadır. Aslında türkü icracısı için sevdiğinin yüzünü yıkaması, bileziğini bulması ifade ettiği gibi kendisi için önem arz etmemektedir. Sevdiği yüzünü yıkaması sebebiyle pınara gelmesi türkü icracısının sevdiğini görmesini sağlayacaktır. Pınar coğrafi unsuru bu türküde “kavuşma, birleştirici unsur” çağrışımıyla ele alınmıştır.

“Suda oynayan balıktan

Hoşlandım Karabelik’ten

Üç pınar’dan Çamoluk’tan

Dağları göresim geldi” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 277)

“Suda Oynayan Balıktan” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı dağların görüldüğü açılara gidip dağları görmek istediğini belirtmektedir. Burada dağ, türkü icracısının hasret çektiği insanları temsil etmektedir. Pınar ise dağların görüldüğü yer olması bakımında hasret çekilenlere kavuşma yolunda bir adımdır. Pınar coğrafi unsuru bu türküde “hasret çekilen yer” bağlamında kullanılmıştır.

“Yüceye çıktım da iniler dağlar

Yar kara poşusun zerzalı bağlar

Herkes sevdiğini pınarda eğler

Pınar senin ne belâlı başın var

Alt yanında döşemeli taşın var

Pınar senin oluşunu keserim

Alt yanına lâle sümbül asarım

Güzel gelin ben de sana küserim

Nettin pınar başındaki güzeli

Ceylan gibi dağdan dağa gezeni” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 312)

“Yüceye Çıktım Da” türküsünde türkü icracısı sevdiğinin kaybı üzerine üzüntüsünü, öfkesini dile getirmektedir. İlk dörtlükte sevdiğinin pınar başındayken suyun akışına kapıldığını ifade etmektedir. Türkü icracısı sevdiğinin ölümünden pınarı sorumlu tutarak pınara seslenişiyile teşhis sanatına başvurmuştur. İkinci dörtlükte ise pınarın sevdiğinin ölümüne sebep olmasından ötürü pınarı oluşunu kesmekle tehdit etmektedir. Pınar bu türküde “ölüm, ayrılığı” temsil etmektedir.

“Ağca ceyran indi geldi pınara

Selam söylen eşe, dosta, yârana

Bahşişim var şu cereni vurana

Avcı, üstüne ceren geldi vursana” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 320)

“Ağca Ceyran İndi Geldi Pınara” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı ağca ceylanı sevdiğine benzeterek teşbih sanatına başvurmuştur. Türkü icracısı pınara inen sevdiğini görmeyi başaramamaktadır. Cereni vurmak ifadesiyle kastedilen de sevdiğini görmeyi başarmaktır. Pınar coğrafi unsuruna bu dörtlükte “kavuşma” bağlamında yer verilmiştir.

“Ayşe’ m nerden geldin pınardan

Ben de seni bilemedim yandım yandım Ayşe’ m

Başımdaki dumandan” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 333)

“Ayşe’ m Nerden Geldin Yayladan” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı aşkıandan sevdiğini tanıyamadığını ifade etmektedir. Sevdiği pınara gitmiştir fakat onu tanıyamamıştır. Pınar “buluşma yeri” bağlamında türküye konu edilmiştir.

“Kayseri güneşi gayrı dulundu

Ab-1 hayat bal pınarı kurudu

O mathima veren diller çürüdü” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 337)

“Bir Enfiye Çektim Ağrıdı Başım” türküsünden alınan yukarıdaki dizelerde sevdiğini kaybeden türkü icracısı üzüntüsünü dile getirmektedir. Bu türkü mübadele öncesi Kayseri’de yaşayan Rumlardan derlenmiş bir türküdür. Mathima sözcüğü Rumcada “öğüt, ders” anlamına gelmektedir. Türkü icracısının sevdiğini kaybetmesi ile ona öğüt veren diller çürümüştür. Sevdiği ile ab-1 hayat bal pınarı arasında benzerlik ilişkisi kurularak teşbih sanatı yapılmıştır. Ab-1 hayat bal pınarı ölümsüzlük suyudur. Sevdiği ölünce ölümsüzlük suyu bile kurumuştur ve türkü icracısı mübalağa ile bunu ifade etmiştir. Bu dizelerle pınar coğrafi unsuru türküye “yaşam kaynağı” anlamsal çağrışımını vermiştir.

“Erciyes’te bir pınar var

Akar bulanı bulanı

Şu yiğidin anas’ola

Ağlar dolanı dolanı” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 355)

“Ezmeyinen Türküsü’nden” alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı iç sıkıntısını çevre tasviri ile dile getirmiştir. Dolanarak ağlayan yiğidin annesi ile bulanık akan pınar arasında benzerlik ilişkisi kurulmuştur. Türküde ağlamak ile bulanık akan pınar aynı duygu değerini taşımaktadır. Pınar bu türküde “üzüntü, iç sıkıntısını” temsil etmektedir.

“Kalk gidelim şu dağların başından

Av edelim de kecliğinden kuşundan

Zamantar Irmağı’ndan da pınar başından

Kalk kardaş gidelim sılaya doğru” (Çapraz ve Aksoy, 2018, s. 357)

“Gaziler De Deli Poyraz Gaziler” türküsünden alınan yukarıdaki dörtlükte türkü icracısı yakınına sılaya gitmeyi teklif etmektedir. Bu teklifi ederken “pınar başından sılaya doğru” ifadesini kullanmaktadır. Burada pınar yurtlarını temsil etmektedir. Çünkü pınar başından kalkıp gittiklerinde sılaya ulaşacaklardır. Pınar bu türküde “yurt, memleket” çağrışımında kullanılmıştır.

Sonuç ve Tartışma

Türküler, öncelikle türkü icracısının duygularının tarifi olarak ortaya çıksa da zamanla dile geldiği toplumun ortak malı haline gelmiştir. Bir toplumun duygularının şekillenmesinde

gelenek görenekleri, yaşam şekilleri, yaşadıkları çevre, dilleri, dinleri gibi faktörler etkilidir. Bu çalışmada da Kayseri’de derlenen, o bölgenin duygularının sesi olan türkülerde coğrafi unsurların anlamı nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Aksoy ve Çapraz’ın (2018) Kayseri’den derledikleri türkülerin yer aldığı “Kayseri Türküleri ve Oyun Havaları” kitabındaki türküler incelenmiş, bu türkülerde hangi coğrafi unsurlara yer verildiği ve bunların anlamsal çağrışımlarının neler olduğu tespit edilmiştir. İncelenen türkülerde dağ, yayla, dere, pınar, kaya, ova, göl coğrafi unsurlarına rastlanmıştır. Göl, temel anlamı dışında türkülere yeni bir anlam değeri kazandırmamıştır.

Dağ, türkülerde en fazla “ayrılık, gurbet, yücelik” anlamsal çağrışımı ile özdeşleşmiştir. Geçtiği türkü bağlamında “ulu, yüce, irak, uzaklık, zorluk, niceliğin çokluğunu bildirme, sırdaş, sevgili, sıkıntı, engel, heybet, inziva alanı, kucak açan yer, kutsallık, dost, zaman” anlam çağrışımlarını da karşılamıştır. Kaya da dağa benzer bir biçimde incelenen türkülerde “ayrı kalınan insanı çağrıştırma, heybet, ayrılık, mesafe, yaşanan coğrafya tasviri” anlam değerleriyle yer almıştır. Pınar, en fazla “buluşma noktası” olarak türkülere konu edilmiştir. Türkülerin bağlamı dahilinde pınar, “memleket, yurt, tehlike, sevgiliye kavuşma aracı, hasret çekilen yer, ölüm, ayrılık, üzüntü, iç sıkıntısı, yaşam kaynağı” çağrışımlarıyla da kullanılmıştır. Sulak bir alan olan dereler de yaylaya benzer özellikte incelenen türkülerde en fazla “buluşma noktası, kavuşma, sevgiliye ulaşma yolu” anlamsal çağrışımlarıyla kullanılmıştır. Dere, “aşılması gereken engel, imrenilen unsur, hatırlatma aracı, iç sıkıntısı, yaşanan bölge tarifi” çağrışımlarını da karşılamıştır. Yayla, “vuslat, sevgiliye kavuşma yolu, yerleşim alanı, gurbet, birleştirici” anlamsal çağrışımlarıyla birlikte türkülerde ritim sağlama ögesi olarak da öne çıkmaktadır. Ova incelendiğinde ise “kolaylık, ulaşılabilirlik, yaşam alanı, kavuşma, topluluk” anlamsal çağrışımlarına ulaşılmıştır.

Gökşen ve Gökşen’in (2016) çalışmalarında türkülerde yer alan dağ unsurunun mitik yansımalarını incelemişlerdir. Çalışmalarında dağın türkülerde sıklıkla yer almasının sebebi konar göçer yaşam şekli ve geçmişte kentleşme oranının azlığına bağlı olarak kırsal hayatın etkili olmasıdır. İnceledikleri türkülerde en fazla dağın kutsal rolü üzerinde durulduğunu gözlemlemişlerdir. Bu çalışmada da dağ; heybeti, kudreti, kutsallığı ile türkülerde yer almasıyla Gökşen ve Gökşen’in (2016) çalışmasını doğrular niteliktedir. Kumartaşlıoğlu (2018) çalışmasında Afyonkarahisar türkülerindeki mekân ve coğrafya unsurlarını belirlemiştir. Araştırmasının sonucunda en fazla yayla coğrafi unsuruna, mekân olarak da Emirdağı bölgesi ve çevresindeki yerleşim alanlarının isimlerine rastlamıştır. Bu çalışmada ise değişik coğrafyalarda farklı coğrafi unsurların bulunduğunu kanıtlar nitelikte Kumartaşlıoğlu’na

(2018) karşıt olarak dağ unsurunun sıklığı tespit edilmiştir. Kara (2016) çalışmasında Azerbaycan türkülerindeki coğrafi öğeleri TRT repertuarındaki türkülerini inceleyerek tespit etmiştir. Azerbaycan türkülerinde bitki adlarının, jeomorfolojik ve hidrografik unsurların sıklıkla yer aldığı görülmektedir. Kara (2015) başka bir çalışmasında Rumeli türkülerinde su, dere, ırmak, çay, deniz öğelerini tespit etmiştir. Kayseri’den derlenen türkülerde ise Kara’nın (2015) ortaya koyduğu Rumeli türkülerinde yer alan coğrafi öğelerden yalnızca dereye rastlanılmıştır. Mirzaoğlu (2005) türkülerdeki mitolojik öğeleri incelediği çalışmasında türkü icracısı tarafından çoğu zaman dere ve dağların sırdaş olarak görüldüğünü tespit etmiştir. Bu çalışmada da dağ, türkü icracısı tarafından sırdaş olarak görülerek Mirzaoğlu’nun (2005) çalışmasına benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Öneriler

Türküler derin anlamlar içeren toplumların ortak biliçdışının kültürel yansımalarıdır. Görünen anlamlarının ardında ortaya çıktığı topluma dair bilgiler verir. Kayseri yöresinin ortak değerlerinden, yaşayış şeklinden bölge ağzına kadar birçok unsur derlenen türkülerde göze çarpmasıyla bu çalışmanın önemini ortaya koymaktadır. Farklı yörelerin türkülerini incelenerek coğrafi unsurların anlamı nasıl etkilediği, türkülerdeki ağız özelliklerine dair izler, yaşanan coğrafyanın yaşam şekline yansıtışı gibi faktörler incelenebilir. Mâni, ninni, ağıt vb. gibi tüm sözlü kültür ürünleri üzerinde bahsedilen çalışmalar yürütülebilir. Bir türkünün farklı yörelerdeki varyantları incelenerek farklılıkların derlendikleri coğrafya ile ilişkisi üzerinde durulabilir.

Kaynakça

- Akbaba, M. F. (2002). Kahramanmaraş Türküleri Üzerine Bir İnceleme (Tez No. 120456). [Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Aksoy, E., & Erhan , Ç. (2018). Kayseri Türküleri ve Oyun Havaları. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Aliağaoğlu, A., & Yurt , B. (2021). Müzik Coğrafyası Üzerine Bir Araştırma: Manisa Türküleri. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(46), s. 781-797.
- Aslan, E. (2021). Türk Halk Edebiyatı. Ankara: Pegem Akademi.
- Bars, M. E. (2017). Yunus Emre'nin Deyişlerindeki Halk Edebiyatı Unsurları Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, s. 1080-1104.
- Başgöz, İ. (2008). Türkü. İstanbul: Pan yayıncılık.

- Bilgili, M., & Kocalar, A. O. (2020). Coğrafya Nedir? Liberal Düşünce Dergisi, 25(99), s. 145-162.
- Boratav, P. N. (1969). Yüz Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Çelebi, M. (2021). Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara : Pegem Akademi.
- Çetin, B., İlhan, M., & Şahin, M. G. (2023). Eğitimde Araştırma Yöntemleri: Temel Kavramlar, İlkeler Ve Süreçler. Ankara: Pegem Akademi.
- Demirden, N. (2023). Tarihî ve Sosyokültürel Bağlamda Türkiye Sahası Tarihî Türküleri (Tez No. 794854). [Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.
- Emekli, G. (2006). Coğrafya, Kültür ve Turizm: Kültürel Turizm. Ege Coprafya Dergisi, 15(1-2), s. 51-59.
- Erbil, B. (2020). Edebiyat Bilgi ve Kuramları. Ankara: Pegem Akademi.
- Eroğlu, T. (2017). Türk Halk Müziğinin Türkiye'deki Coğrafi Bölgelere Göre Temel Özellikleri Bamımından İncelenmesi. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5(41), s. 513-527.
- Eroğlu, T. (2017). Türkü Nedir? Kesit Akademi Dergisi, 3(7), s. 78-91.
- Feyzioğlu, N. (2012). On Erzurum Türküsü Üzerinde Bir Metot Denemesi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(2), s. 187-198.
- Gökalp, Z. (2014). Türkçülüğün Esasları. İstanbul: Ötügen Neşriyat.
- Gökşen, C., & Gökşen, R. (2016). Dağın Türkülere Mitik Bir Öge Olarak Yansıması. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi(57), s. 1599-1618.
- Gürbüz, O. (2019). Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Güvenç, B. (2007). Kültürün ABC'si . İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Kaçmaz, M. (2021). Coğrafi Bir Araştırma Konusu Olarak Müzik Coğrafyası. Coğrafi Bilimler Dergisi, 19(2), s. 590-511.
- Kaplan, M. (2019). Kültür ve Dil (39 b.). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Kara, H. (2015). Rumeli Türkülerinde Coğrafi Motifler. I.Uluslararası Sosyal Bilimler Araştırmaları Kongresi, s. 831-848.
- Kara, H. (2016). Azerbaycan Türkülerinde Coğrafyanın rolü. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 9(47), s. 396-402.
- Kayserili, A. (2011). Carl Ortwin Sauer ve Kültürel Coğrafya. Doğu Coğrafya Dergisi, 15(24), s. 177-190.
- Kınık, M. (2011). Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler. Erciyes İletişim Dergisi, 2(1), s. 136-150.
- Kınık, M. (2007). Kayseri Türkülerinin Müziksel Tarihi (Tez No. 211764) [Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi]. Ulusal Tez Merkezi.

- Kumartaşlıoğlu, S. (2018). Afyonkarahisar/Emirdağı Türkülerinde Coğrafya ve Mekân Unsurları. *International Journal for Linguistic, Literary and Cultural Research* , s. 99-112.
- Mertol, H., & Kaymak, C. (2021). Tokat Türkülerini Müzik Coğrafyası Merkezli Okumak. *Gelecek Vizyonlar Dergisi*(5), s. 41-49.
- Mirzaoğlu, G. (2015). Halk Türküleri. Ankara: Akçađ Yayınları.
- Mirzaoğlu, G. F. (2005). Türkülerde Mitolojik Unsurlar. *Türkbilig*, s. 34-53.
- Murat, M., & Şahin, B. (2019). Edebi Metinlerde Metafor. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(38), s. 168-192.
- Ocak, G. (2019). Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Özku, Ş., & Akpınar , M. (2023). Kayseri Türkülerinin Keman Eğitiminde Kullanılabilirliği Üzerine Bir Çalışma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(144), s. 514-530.
- Şahin, F., Dünya, B. A. & Tabak, H. (2022). Eğitimde Araştırma Yöntemleri. Ankara: Pegem Akademi.
- Şahinalp, M. S. (2012). Müzik Coğrafyası Açısından Bir Araştırma: Doğal Ortam Özelliklerinin Türkü Sözleri Üzerinde Etkisi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(7), s. 633-661.
- Tanrikulu, M. (2022). Coğrafya ve Kültür Mekân- Kültür- Tarih- Coğrafi İşaret. Ankara: Pegem Akademi.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Güncel Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Torun, A., & Güzel, A. (2014). Türk Halk Edebiyatı El Kitabı. Ankara: Akçađ Yayınları.
- Uğur, A. (2015). Müzik Coğrafyası: Türkülerde Coğrafya. *Bilig Dergisi*(74), s. 239-260.
- Vural, F. G. (2011). Türk Kültürünün Aynası: Türküler. *e-Journal of New World Sciences Academy*, 6 (3), s. 397-411.

Extended Abstract

Folk songs are a reflection of the collective consciousness of a nation. The songs produced by folk song performers are an expression of the deep-seated beliefs and values of that society. A mother singing a folk song about the loss of her child may evoke a collective grief that resonates across the nation. Similarly, a lover expressing the pain of losing their lover in folk songs may result in a national adoption of that separation. Folk songs, which are the shadow of individual feelings, have reached our day with the oral culture, carrying folk songs from language to language. Folk songs have been classified by considering various elements. One of these classifications is folk songs according to the regions where they are collected. Kayseri folk songs are also classified according to the regions where they were collected. This study examines the geographical elements in two hundred and fifty folk songs in the book 'Kayseri Folk Songs and Game Airs' by Çapraz and Aksoy (2018), which includes folk songs compiled from Kayseri. It also examines the semantic connotations of these elements according to the context of the folk song. Document analysis, a qualitative research design, was selected as the method. The folk songs examined by document analysis were analysed by content analysis. A total of 33 mountains, seven plateaus, four plains, ten streams, eleven springs, four rocks and six lakes were identified in the folk songs compiled from Kayseri. It was determined that the semantic connotations of mountain, plateau, stream, spring, rock, and lake elements differ in the folk songs. The lake element exerts no influence other than its basic semantic connotation in the context of the folk songs. In the analysed folk songs, mountain, rock, and plain geographical elements were encountered the most and the least.

The geographical element of the mountain; 'Evening is passing by, Hazalı Gelin coming from below, I loaded the horse with a carpet, Bir Of Çeksem Karşiki Dağlar Yıkılır, I knitted socks İlinen, Çubuğum Yok Yol Üstüne Uzadam, Deli Gönül Ah u Zâr Oldu, I wonder if I might ask your indulgence to share a few more verses with you. I would be most grateful if you would allow me to do so. Erciyes King, Gesi Bağları, Veriyorum Yazmayı Bürüneyim mi? Germir Vineyards, Yellow Flowered Mountains, Fish Playing in the Water, Over These Mountains, Train Bindi Savuştu Mola, New Galaylanmış Sofanın Tası, Cruel Felek Değirmenin Döndü Mü? Ali Mountain

It is said that the majority of the mountains are named after Ali. I find myself in a state of limbo in the evening, like an orphan. My henna was crushed in a golden bowl. My Aslı is no longer at its place in my country. I built a ship from a separate root. Cendermenin's regiments walked. Does the scale weigh Mount Erciyes? The snow melted and the summer returned, the horseman

from the opposite mountain, Mount Erciyes, Van's Yoghurt is Ayran, does the lantern burn on the head of the High Mountain? It would seem that the geographical element of the plateau is used in the folk songs, and that the geographical element of the plateau is used in the folk songs. We are grateful to the Gam Yutturdu Devran-ı Felek, Erciyes King, Yayla Yolu Yan Gider, Atım Kalk Kalkelim Gidelim Halep Haneden, Canım Kurban Olsunsunsun Sana, Datlı Gabak Gol Attı, and Yüce Dağ Başında Fener Yanar Mi? It would seem that the geographical element of the plain is encountered in the folk songs "Swallows Make a High Nest, Puşular on the Load, Atım Kalk Gidelim Halep Haneden, Erciyes King". of me not to mention the folk songs 'Atım Kalk Gidelim Halep Haneden', 'Bu Dert Bizim ile Verdi El Ele', 'Derevenk'in Yokuşundan Enerken' and 'İlengerde Tuz Olsam, Gesi Bağları', which feature a rock geographical element. In the folk songs 'Our Rocks Rolled from the Mountain, Kayalar Kayalar High Kayalar, Keklik Kayalı Yerde, Gesi Bağları', the geographical element of the spring is referred to as the geographical element. Similarly, in 'Çattılar Çakmak Taşını, Çobananın Yediği Ayran Köremez, Henna Blessed My Bride, Did You Get to the Spring?', the geographical element of the spring is also referenced. From the folk songs 'Fish Playing in the Water', 'Yüceyi Çıktım Da', 'Ağca Ceyran İndi Geldi Pınara', 'Ayşe'm Nerden Gelsin Yayladan', 'Ezmeyinen Türküsü', and 'Bir Enfiye Çektim Ağrıda Başım', we can see that the spring is a recurring theme.

The mountain is most commonly associated with the semantic connotations of "separation, expatriation, sublimity" in folk songs. In the context of the folk song in which it occurs, it also evokes the semantic connotations of "great, sublime, remote, distance, difficulty, expressing the multiplicity of quantity, confidant, beloved, distress, obstacle, majesty, hermitage, embracing place, holiness, friend, time." In a similar manner to the mountain, the rock was also included in the analysed folk songs with the meaning values of 'evoking the separated person, majesty, separation, distance, depiction of the geography'. The spring was the subject of folk songs mostly as a 'meeting point'. In the context of folk songs, the spring was also used with a range of connotations, including those of 'hometown, homeland, danger, means of meeting the beloved, place of longing, death, separation, sadness, inner distress, source of life'. Similarly, streams, which are a wetland, are mostly used in the analysed folk songs with the semantic connotations of 'meeting point, reunion, the way to reach the lover'. The creek also met the connotations of 'obstacle to be overcome, enviable element, reminder tool, inner distress, description of the region'. Plateau, with its semantic connotations of 'vuslat, the way to reach the lover, settlement area, expatriate, unifier', also stands out as an element of providing rhythm

in folk songs. Upon analysis of the plain, it was found that the semantic connotations of "convenience, accessibility, living space, reunion, community" were reached. This research has revealed numerous elements from the common values of the Kayseri region, including the way of life and regional dialect, which have come to the fore in the folk songs collected. By analysing folk songs from different regions, it is possible to examine a number of factors, including how geographical elements affect the meaning of the songs, traces of dialectal features in folk songs, and the reflection of the geography on the way of life. Mâni, lullaby, lament, etc. The aforementioned studies can be conducted on all oral cultural products, including.